

VALAMI A MESTERSZEDÉSI IRÁNYZATOKRÓL.



A mesterszedés cím alá nézetem szerint csakis ama nyomtatványok sorozatok, melyek tisztán betüöntödei anyagból szedettek s hozzájuk az alaplemezek csakis a szó tiszta értelmében használtattak. E nézet ma már a külföldön is mindinkább tért hódít. A rajz után cinkografált vagy vésett lemezekről nyomtatott munkák lehetnek művészi nyomtatványok, de sohasem „mesterszedések“. Kivételt képez ez alól a könyvek és művek díszítése, de ezeknél is lehet a betüöntödei anyaggal sok szépet alkotni.

A betüöntödei anyaggal nemcsak mesterszedéseket, de oly mesterműveket is alkothatunk, melyek alkotójukat a szakma körében ép oly magaslatra emelik, mint a rajzművészet az ő működési körében, sőt gyakorlati szempontból sokkal magasabb az értékök. Igaz, a verseny arra kényszeríti a betüöntödeket, hogy olykor selejtes dolgokat is dobjanak piacra. Ezeket tehát jól kell megválogatni, a meglévőt helyes használhatóságát, praktikus voltát illetőleg áttanulmányozni és akkor képesek leszünk a főntödei állítás gyakorlati megvalósítására.

Sokan erre azt felelhetik: „Hol marad akkor a nemzeti jelleg, a magyar stílus? Magyar betüöntödei anyagunk nincs, így hát kénytelenek vagyunk rajzolni, avagy metszeni.“ E feleletre készen vár már a viszonzulás is: „Van-e magyar stílus?“ Van! de csak a magyar nép lelkében, melyet mi nyomdászok, legalább célszerűségi szempontból, nagyon-nagyon sokáig nem használhattunk ki kellően.“

A magyar stílus él, de csak a nép lelkében. Ez a naivitás stílusa, amennyiben századokon át idegen nemzetek stílusából vett át kezdetleges szokásokat, amelyeket azonban iparművészetileg sohasem fejlesztett, mert nem is fejleszthette. Nem fejleszthette főképpen azért, mert inkább mezőgazdasági mint ipari állam volt ez az ország mindig. Ipara csak az utóbbi időkben kezdene lendülni, ha kezdene. Így tehát a nyomdászok e tekintetben elúljárván, azt mondhatják, hogy ők jó úton járnak, ha a magyar stílust fejlesztik. Csakhogy nem úgy áll a dolog, mert a magyar kézműipari stílusban nyomokat hagyott a lengyel, német, olasz befolyás és leginkább a török invázió, vagyis keveréke mindezeknek, amiért teljesen tiszta nemzeti ipari stílust belőle teremteni nem hiszek lehetségesnek a kezdett úton.

Igaz, különösen az utóbbi időkben jeles iparművészeink foglalkoznak avval, hogy a magyar népies iparművészetben, székely kézműiparban

feltalálható motívumokat összegyűjtsék, ezeket mindenféle ipari szakok céljára felhasználhatóvá tegyék. (Lásd Malonyai D.: „A magyar nép művészete.“) S bár itt igen sok szép magyar motívum fedezhető fel, a magam részéről mégis inkább azoknak mikénti alkalmazásában, vagyis a formákban vélnék a síkdíszítő könyvnyomdász számára célszerűen használhatót felfedezni.

Vannak ezek között olyan motívumok, amelyek azt bizonyítják ugyan, hogy a magyar nép bevándorlásakor is birt már önálló kézműiparral, mégsem azok díszítése teszi szerintem ennek alkotásait jellegzetessé, hanem például az, hogy miként, milyen formában építettek ők egy tornyot, kaput stb. és miként más nemzetek.

A magyar stílus motívumok létezését el kell ismerni, de azokat a síkdíszítő mesterszedésnél alkalmazni különösen tömörsége, színezése és sok más ok miatt nagyon ritkán lehetséges. Ha alkalmazzák is, úgy sokszor a papiros- és szövegalaknak igen, de nem a stílusjellegnek megfelelő formákban. De ez a modern nyomtatványoknál nem is lehet másként, aminek aztán az a következménye, hogy a legtöbb ilyen munkára, bár magyar motívummal van díszítve, nagyon sokszor rá lehet fogni más jelleget is.

Megváltozott, vagy tökéletesbedett ma sok minden, vagy majdnem minden. Más felfogás érvényesülését engedi a mai papíralak és minőség, gép és festék, de okvetlen másként kell felfogni a nyomtatványok nagy részének célját és jellegét.

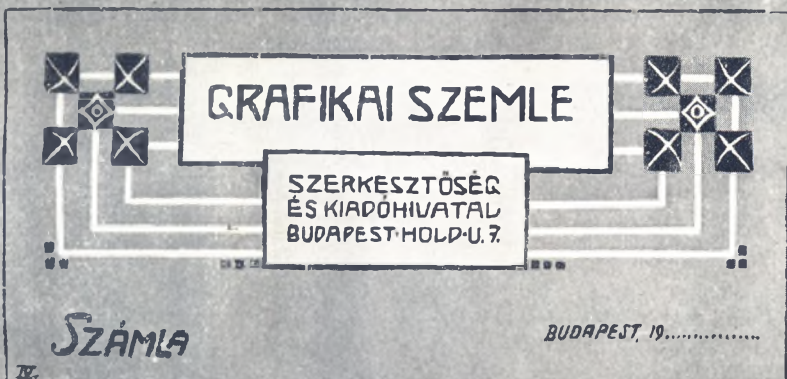
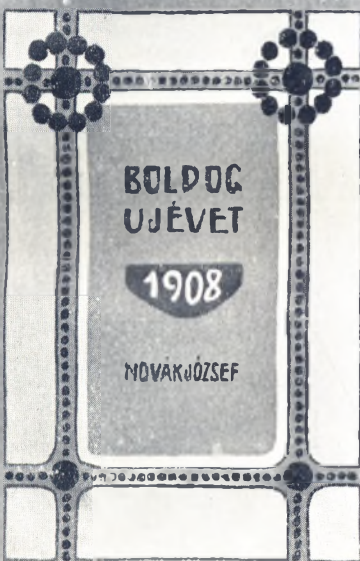
A szó „modern“ tulajdonkép a német „Mode“-ból, ez viszont a latin „modus“-ból (módszer) származik. „Mode“ (dívat) egyebekben valamely kor miszerúségét vagy jellegét is jelzi, így tehát „modern“ ugyanazt jelzi, mint — korszerű.

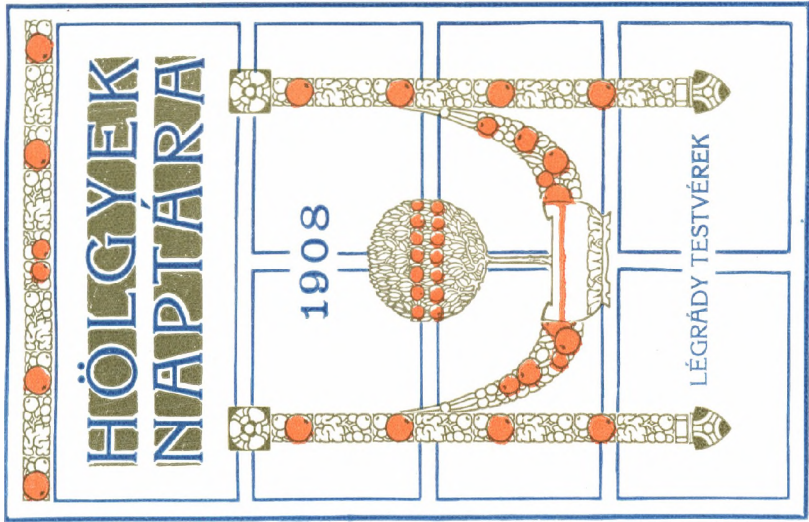
A nyomdász e modernizáló korszerűséget megérteni csak akkor képes, ha a nyomdászatban manapság használt módszereket alaposan tanulmányozva, ezek szerint alkalmazza, nem pedig a „dívatot“ jelző „dívatosnak“ megfelelőleg.

Ellenkezőleg. A korszerű mesterszedő a dívattal, mint ilyennel nem törődik, mert ez csak arra hivatott, hogy a rossz módszer hibáit felesleges sallanggal takargassa. Így a „dívatművész“ is még távolról sem korszerű „modern“ művész, a „dívatos“ rajzcafrang pedig nem korszerű könyvnyomdai dísz. Mint már említettem, a mai mestermunkáknál első sorban tekintetbe veendő: szöveg, nyomtatvány célja és a technikai akadályok vagy előnyök.

Ezeket megszüvelve, a díszítés szüksége vagy nem szüksége, alakzata és módja a leszedett és elhelyezett szöveg alakulásainak megfelelően önmagától fog megadódni. Az így kiállított munka aztán nemcsak „dívatos“, hanem a kornak megfelelő, célt betöltő is lesz.

Mi a stílus? Szerintem az egyén és korának megnyilvánulása, tehát sohasem egyetlen nemzeté. Legszebb példa erre a renaissance-, a rokokó-stílus. Mindenikből keletkezett francia, olasz és német renaissance vagy rokokó. Korszakos stílus tehát miként keletkezik? Ugy, hogy az egyén amely korban és nemzet határai között született, annak szükséglete és formái szerint érezvén, a szerint teremt és alkot is. Így keletkezett a renaissance-, a rokokó-kor stb., melyek azonban, mint kimutattam, sohasem egy, hanem mindig több nemzet izlését uralták. Tisztán nemzeti stílus csak feltűnhet egy időre, de nem tarthatja magát.





**HÖLGYEK
NAPTÁRA**

1908

LÉGRÁDY TESTVÉREK



**HÖLGYEK
NAPTÁRA**

SZERKESZTI
SZ. NOGÁLL JANKA

1908

LÉGRÁDY TESTVÉREK
BUDAPEST, V., VÁCZI-KÖRÜT 78

De már nagyon is kitértem tárgyamtól, hisz nem a stílusokról, hanem a mesterszedésről akarok írni, de bizonyágul ki nem térhettem előle. Szóval azt akartam kimutatni, hogy ha a renaissance-kornak jó volt a renaissance-stílus, s bár ma is klasszikus értékű: azért a mai versengő, siető, lázas kornak bizony mégsem jó. Ha a XVI. századbeli székely góbénak jó volt a magyar stílus, úgy az a mai viszonyoknak meg nem felelhet, mert ma ipar és kereskedelem dominálnak, még pedig nemzetközi értelemben.

Lokális, nemzeti jellegű az ipar és kereskedelem sohasem lehet, csak a kézműipar és mezőgazdaság, az is csak esetleg. Stílusokat legfeljebb szecesszionálni, megreformálni lehet, de akkor is inkább tisztább díszítéseket válasszunk e célra, úgymint a vonalat, vagy a természetből vett motívumokat.

Nem a dísz maga teszi az egyéni, avagy a nemzeti stílust, hanem a forma. Legszebb példák erre az amerikaiak nyomtatványai. Felhasználják ők a nagy világ minden stílusát, bár néha nekünk visszatetsző, de olyan eredeti és praktikus formában, hogy rápillantva munkájukra, menten rámondjuk, hogy az amerikai. Így van ez, ha csak három sort szednek is.

Magyarországon is úgy képzelem elérendőnek a nemzeti jelleget, ha szedőink felhasználva különféle díszítéseket: ezt olyan egyéni formában teszik, hogy menten rá lehessen ismerni.

Most pedig áttérek tulajdonképpen tárgyamra.

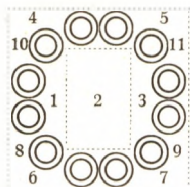
Bármely nyomtatvány sikerültének egyik fő-fő feltétele a vázlat. A vázlatkészítés legrendszeresebb módja, hogy a szöveget előre meghatározott csoportosításban leszedjük, az illető papírnagyságot tekintve véve a sorokat kizárjuk, róla két-három levonatot készítve, az itt fenmaradt ürességbe díszítést tervezünk. Sok esetben azonban nem fizetődik ki vagy idő sincs ahhoz, hogy a szöveget leszedjük; ilyenkor ezt szintén vázlatosan rajzolni kell. Ez esetben szintén eleve tisztában kell lennünk, hogy majdan milyen betűfajból szedjük; ezek betűinek körülbelüli szélességét ismernünk kell, nehogy a szöveg a vázlatba beleférjen, a szedésbe azonban nem. Ezt a betűfajok tanulmányozásával és kellő gyakorlattal sajátíthatjuk el.

Már a vázlatkészítésnél oly eshetőségekre is kell ügyelnünk, melyek esetleg a gépben okoznak akadályt. Például, ha a papír előre megvágatott az eredeti nagyságra, s olyan szedést tervezünk rája, mely a papiros teljes felületét elfoglalja, számítani kell arra, hogy az ívfogók hol foghatják meg a papirost; különben újból kellene azt megvágatni, valamivel nagyobbra, ami sok esetben kár volna.

Úgy a tervezésnél, mint a szedésnél legelső sorban a mértani szabályokra kell tekintettel lennünk, ha izléses és szimmetrikus beosztást akarunk elérni. E cél elérésére legalkalmasabbak a betűk és minden olyan dísz, mely valami mértani testnek megfelel. Minden nyomtatvány fő nyugodtságát a szimmetrikus szöveg- és dísz-elosztás képezi. A nyomtatványt közepén kettészelve, mind a két résznek külön-külön is tökéleteset kell képeznie.

Nézzük meg a jelen sorokhoz mellékelte szedhető példák tábláját és látjuk, hogy mind a négy nyomtatványon érvényesül ez elv. Az egész tábla csupa mértani alakzatoknak megfelelő díszekből, a Schelter és Giesecke-féle rézkörzetből van tervezve.

Az I. számú példa kevés szövegű levélfejnek készült. A keretező vonalak csak kíséretet képeznek, a három lefelé lógó akácfalevél-szerű alakzat dominál és összefogja az egészet. Szöveg és keretező vonalak, valamint a levelek konturja sötét-zöld, a telt levelek világos-zöld és végre a levelek közti nonpareille pontok piros színűre vannak szánva. A kész tervezetnél valami magyaros formát vélnek észrevenni.



A II. számú tervezet csak vonalakkal, cicerós és nonpareille gömbökkel van díszítve. A ciceró-gömbök koszorú-szerűen vannak alkalmazva és pedig minden görbítéstől menten szedve. Az ilyen szedés csak az első pillanatra látszik nehéznek, a gyakorlatban igen könnyű, amennyiben szisztematikus cicerós darabokról van szó. Például: 1. és 3. nonpareille kettős négyzet; 2.: 2×3 cicerós kitöltés; 4., 5., 6., 7. cicerós félnégyzet és nonpareille négyzet; 8., 9., 10., 11. nonpareille négyzet. Így — mint látjuk — minden oldalról még vonalakat is szedhetünk hozzá és néha következetesen, néha nem következetesen való mindig kivülből vagy mindig beljebb való kizárással végnélküli változatosságokat lehet elérni. A II. példán fent ilykép alkalmazott két koszorú-alakra azt mondhatnák, hogy azokat fent vagy lent az alattuk elfutó vonalközök alá kellett volna húzni vagy helyezni. De én azt tartom, hogy mi nyomdászok pusztán síkdíszszel dolgozzunk és így a koszorú megerősítése szükségtelen, mert az nem függeszve, hanem a síkra ráfektetve van.

A III. példán a guirlande-szerű dísz nem szedés által éretett el, mert a darabok nem négyzetek, hanem hosszúkásak. Itt térzögörbítéssel értem el a félgömbölyűséget. Ezt ugyan, ha lehet, el kell kerülni, de ilyen helyeken, ahol nem ütköznek nehézségekbe és sok az üres hely: könnyen és gyorsan alkalmazható; a fő, hogy szép legyen.

A IV. számú példán szintén azt látjuk, hogy a szöveg arányosan van elosztva s egy-két szimmetrikus folttal s vonással kiegészítve. A foltok vastkosságát a színezés enyhíti.

Hátra van még a „Hölgyek Naptára“ című melléklet. Erről nem mentség, hanem tanulság okáért emlitem meg, hogy a munka értékét mennyire lerombolja, ha szedő és nyomó nem bírják egymást megérteni. Azonkívül meglátszik, hogy az alaplemezek, de különösen a linoleum (bár tónusokhoz nagyon jó), mennyire nem alkalmas pozitív „passer“-formák elkészítéséhez. Nyomás közben megnyúlik, elgömbölyödik. E formát ölmbe kellett volna metszeni, de mivel ez esetleg piszkíthat: legjobb a cinkográfia. A két munka különben Berthold Anker-körzetéből szedetett. Fő tanulságul akarom még megjegyezni, hogy a betűk és sorok („Hölgyek Naptára“) közti alap azért alkalmaztatott, hogy a betűk között maradt igen nagy hézagot díszítőleg kitöltse. Összehasonlítva, a két példa között igen nagy rokonságot fedezünk föl és joggal, mert éppen azt akarják mutatni: mint lehet



egy és ugyanazon motivumot többféle variációban is kidolgozni. Tekintetbe véve, hogy mindkét nyomtatvány a gyöngébb nem számára készült, a bal oldal díszítésének kiinduló pontjául novellabeli ifjú hölgy díszített ablaka szolgált.



Novák József.